

Historie výuky tělesné výchovy na Masarykově univerzitě 1919–1989

Zora Svobodová, Věra Večeřová

Výuka tělesné výchovy jako důležitý prvek získávání a rozvoje tělesných a pohybových kompetencí jedince je zařazena ve vzdělávacím systému České republiky na všech úrovních vzdělávání. Specifickou oblastí je terciární úroveň vzdělávání, kde je tělesná výchova zcela v kompetenci jednotlivých vysokých škol, které samy rozhodují v jaké formě a zda vůbec budou tělesnou výchovu svým studentům poskytovat. Vznik a historie výuky tohoto předmětu na MU od roku 1922 do současnosti je nepochybně reflexí vývoje samotné Masarykovy univerzity v kontextu historického vývoje a hodnotového směřování celé naší společnosti.

Založením Masarykovy univerzity v roce 1919 postupně vznikal Ústav pro vzdělávání profesorů tělesné výchovy. Díky tradicím brněnské tělovýchovy dosáhl brzy vynikající úrovně zásluhou kvality svých učitelů a absolventů. Ve školním roce 1924–25 ve *Vzdělávacím kurzu pro učitele tělocviku na středních školách při Masarykově univerzitě v Brně* pod vedením profesora Edwarda Babáka byly vypsány předměty Praktický tělocvik a metodický výcvik, Hry a prostý tělocvik, Šerm, Pedologie a anthropometrie, Orthopedie a otázky orthopedického tělocviku, Zdravověda a Plování. K těmto předmětům postupně přibýly Estetika tělesných cvičení, Fyziologie tělesných cvičení, Teorie a systematika tělocviku, Dějiny a literatura tělocviku či Anatomie. Vyslovené praktické zaměření bylo charakteristické pro předměty Nauka o náradí a zakládání tělocvičen a hřišť, Předpisy týkající se tělocviku a První pomoc.

Výuku zabezpečovali a ve státní zkušební komisi zasedali pedagogové lékařské a přírodovědecké fakulty, profesori brněnských gymnázií a zástupce armády. První ženou mezi nimi byla učitelka ženského učitelského ústavu Bohumila Koutníková. Program přednášek a cvičení pro posluchače učitelství tělocviku na středních školách do roku 1939, kdy došlo k uzavření vysokých škol, procházel obsahovými změnami. Kromě již zmiňovaných předmětů se seznam přednášek a cvičení rozšířil také o Praktický tělocvik a metodický výcvik, Metodiku tělocviku a Fyziologii tělesných cvičení. V souvislosti s ohrožením republiky na konci třicátých let byly od roku 1937 zařazeny i Branná výchova a skauting pro muže a lyžařské kurzy.

Ve dvacátých letech se ukázala potřeba založit a rozvíjet tělesnou výchovu a tělovýchovné vzdělávání studentů i na dalších vysokých školách v Brně: na České vysoké škole technické, Vysoké škole zemědělské a Vysoké škole zvěrolékařské.

Během školního roku 1927–28 je ustanoven pod vedením Františka Vojty z lékařské fakulty institut Vysokoškolský sport jako jednotný a jednotící spolek „starající se o tělesnou výchovu vysokoškolského studentstva“. Jeho výuka 2–4 hodiny týdně se zaměřovala zvláště na atletiku a plavání, a umožnila i další pestrou sportovní přípravu. Ve Vysokoškolském sportu se platil členský příspěvek. Cílem těchto výukových programů byla „rozumně a vědecky vedená tělesná výchova, která má ve volné chvíli zlepšiti zdraví a utvrditi povahu studentů“.

Spolku Vysokoškolský sport v předválečném období stoupal počet členů, což přinášelo řadu personálních a technických problémů. Částečně byly vyřešeny v roce 1945 přidělením tělocvičny Pod hradem, před válkou sídla německého **tělocvičného spolku** *Brünner Turnverein*.

Po ukončení II. světové války v roce 1945 spolu s obnovením Masarykovy univerzity zahajuje opět svou činnost Ústav pro vzdělání profesorů tělesné výchovy, a to s inovovanou sestavou studijních přednášek a cvičení v délce studia minimálně 7 semestrů.

Výuku tělesné a branné výchovy měli posluchači všech brněnských vysokých škol od roku 1945 povinnou v prvním a druhém semestru studia. Předmět Tělocvik, sport a hry zajišťoval Ústav pro tělesnou výchovu na vysokých školách se sídlem na právnické fakultě. Osnovy výuky tělesné a branné výchovy byly přizpůsobeny poválečnému stavu, tedy převážně zaměřeny na obranyschopnost oby-

vatelstva. Pro všechny studenty MU byly povinné tyto předměty: Základní tělesná výchova a Nauka o obraně státu. Studenti měli povinnost účastnit se dvou pochodových cvičení, dosáhnout minimálně 60% docházky a složit povinnou zkoušku zdatnosti. Pro studenty vysokých škol byla vypsána také nabídka nepovinné tělesné výchovy: lehká atletika, kondiční cvičné běhy, plavání, košíková a odbíjená. Ostatní druhy sportů se daly pěstovat v rámci Vysokoškolského sportu Brno. Podle archivních materiálů bylo tehdy v Brně 5 602 studentů VŠ, kteří podléhali povinné tělesné a branné výchově a Ústav měl v té době k dispozici pouze tělocvičnu na Veveří.

Pokračování úspěšné obnovy univerzity po válce zbrzdil únorový převrat v roce 1948. Následné čistky na univerzitě postihly studentstvo i pedagogy. Také z Ústavu pro vzdělání profesorů tělesné výchovy byla většina nejlepších učitelů vypovězena a Ústav postupně převeden na pedagogickou fakultu zřízenou v roce 1946, kde splynul s katedrou tělesné výchovy pro učitele na I. stupni škol. V roce 1953 došlo k vyčlenění pedagogické fakulty z rámce univerzity a její reorganizaci na Vyšší pedagogickou školu v Brně (do roku 1964, kdy byla pedagogická fakulta obnovena) a Ústav pro vzdělání profesorů tělesné výchovy byl zrušen. Netečností tehdejšího vedení katedry tělesné výchovy a nezájmem školy a naopak průbojností tělovýchovných pracovníků olomouckých vznikl tento ústav nově při Univerzitě Palackého v Olomouci. V Brně pak existovalo jen středisko pro dálkové studium profesorů tělesné výchovy pro II. cyklus. Ve výuce tělesné výchovy v rámci stávajících fakult převládal důraz na brannou výchovu s nepovinným výběrem volitelných sportů. Tento stav trval do roku 1952, kdy došlo k založení dvou nových kateder tělesné výchovy působících na univerzitě. Jedna byla katedrou rektorátní a zajišťovala výuku pro fakulty farmaceutickou, filosofickou, pedagogickou a přírodovědeckou, druhá byla ustavena na lékařské fakultě. Důraz se kladl na spolupráci s vojenskou katedrou a na ideovou výchovu. Povinná výuka tělesné výchovy na pěti fakultách probíhala v prvních dvou ročnících po dvě hodiny týdně, ve třetím a čtvrtém studijním roce jednu hodinou týdně. Součástí výuky byl zimní výcvikový kurz organizovaný jednou během studia. Zabezpečit výuku pro zvyšující se počet studentů bylo obtížné kvůli malému počtu tělocvičen a dalších tělovýchovných objektů s často nevyhovujícím zařízením. Podmínky pro udělení zápočtu byly stanoveny takto: zápočet z TV v 1. a 2. ročníku obdržel každý studující, který řádně docházel do vyučování, zúčastnil se zimních, případně i letních výcvikových kurzů, a při kontrolních zkouškách projevil zájem o dosažení nejlepších výsledků.

Od 1. 9. 1963 byly ustaveny samostatné katedry tělesné výchovy na všech fakultách Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, jak byla Masarykova univerzita přejmenována, ale v roce 1966 došlo opět k jejich sloučení a vytvoření rektorátní katedry s fakultními odděleními. Jejím vedoucím byl dr. Jindřich Höhm. Tato formální organizační opatření však nevyřešila přetrvávající dlouhodobý nedostatek tělocvičen, hal, bazénů a hřišť.

Katedra tělesné výchovy jako rektorátní pracoviště pokračovala ve své činnosti až do roku 2001, kdy byla převedena pod nově vzniklou fakultu sportovních studií. Zde jako Centrum univerzitního sportu MU funguje dodnes. Otevřený univerzitní studijní systém v současné době dává studentům možnost absolvovat dva semestry (kurzy) a získat kredity za bakalářské studium. Mohou si zvolit kterýkoliv z nabídky 80 předmětů-sportů. Ve školním roce 2014–15 prošlo takto nastavenou výukou cca 9 000 studentů v povinné a 2 000 ve volitelné placené tělesné výchově, která je též ohodnocena kredity.

Masarykova univerzita v Brně od počátků svého působení v roce 1919 vytvářela a do dnešních dnů nabízí a zajišťuje finančně i organizačně vhodné podmínky pro tělovýchovné vzdělávání svých studentů. Tím, že po celou dobu své existence podporovala a zachovala kontinuitu důrazu na nezastupitelnost výuky sportovně pohybových aktivit, si vydobyla a udržela výjimečné postavení mezi univerzitami v České republice. Na žádné z českých univerzit výuka tělesné výchovy v takovémto rozsahu neprobíhá, na mnoha školách byla pro studující nesportovních oborů po roce 1989 zrušena a složitě se opět zavádí, nebo zůstala na pokraji zájmu vedení školy.